DOI 10.31392/NPU-nc.series 15.2021.2(130).23
УДК 796.015.6:796

Розторгуй М.С.,
доктор наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Львівський державний університет фізичної культури імені І. Боберського, м. Львів
Передерій А.В.,
доктор наук з фізичного виховання і спорту, професор
Львівський державний університет фізичної культури імені І. Боберського, м. Львів
Товстоног О.Ф.
кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Львівський державний університет фізичної культури імені І. Боберського, м. Львів
Горлова Л.М,
старший викладач кафедри фізичного виховання та спорту
Львівський національний університет імені І. Франка, м. Львів

ПРОФЕСІЙНА ПІДГОТОВЛЕНІСТЬ ТРЕНЕРА З АДАПТИВНИХ ВИДІВ СПОРТУ ЯК ЧИННИК ЕФЕКТИВНОСТІ ПІДГОТОВКИ СПОРТСМЕНІВ З ІНВАЛІДНІСТЮ

ідготовка спортсменів з інвалідністю у різних видах адаптивного спорту протягом останніх років є актуальним напрямком наукових досліджень. Разом з тим, ефективність процесу підготовки спортсменів залежить не тільки від програм підготовки, а й від якості підготовленості тренерів з адаптивних видів спорту, які відіграють ключову роль у соціалізації та інтеграції осіб з інвалідністю на основі використання засобів спорту. Проблема підготовки кадрів для галузі адаптивного спорту є актуальною та потребує нагального вирішення. Мета – обґрунтування структури та змісту професійної підготовленості тренерів з адаптивних видів спорту. Для розв'язання поставленої мети нами були використані наступні методи дослідження: аналогія, аналіз, синтез, абстрагування, індукція, екстраполяція, узагальнення практичного досвіду. В результаті дослідження обґрунтовано структуру професійної підготовленості тренера з адаптивних видів спорту, що включає загально-теоретичну підготовленість, спеціально-теоретичну підготовленість, професійно-педагогічну підготовленість та професійно-практичну підготовленість. Доповнено змістовне наповнення компонентів професійної підготовленості тренера з адаптивних видів спорту на основі врахування ідеологічної спрямованості адаптивного спорту та особливостей рухової діяльності спортсменів з інвалідністю.

Ключові слова: *адаптивний спорт, тренер, структура, зміст, професія.*

Розторгуй М.С., Передерій А.В., Товстоног О.Ф., Горлова Л.М. Профессиональная подготовленность тренера по адаптивным видам спорта как фактор эффективности подготовки спортсменов с инвалидностью. *Подготовка спортсменов с инвалидностью в разных видах адаптивного спорта в последние годы является актуальным направлением научных исследований. Эффективность процесса подготовки спортсменов зависит не только от программ подготовки, но и от качества подготовленности тренеров по адаптивным видам спорта, которые играют ключевую роль в социализации и интеграции лиц с инвалидностью на основе использования средств спорта. Проблема подготовки кадров для отрасли адаптивного спорта актуальна и требует неотложного решения. Цель – обоснование структуры и содержания профессиональной подготовленности тренеров по адаптивным видам спорта. Для решения поставленной цели нами были использованы следующие методы исследования: аналогия, анализ, синтез, абстрагирование, индукция, экстраполяция, обобщение практического опыта. В результате исследования обосновано структуру профессиональной подготовленности тренера по адаптивным видам спорта, которая включает общетеоретическую подготовленность, специально-теоретическую подготовленность, профессионально-педагогическую подготовленность и профессионально-практическую подготовленность. Дополнено содержание компонентов профессиональной подготовленности тренера по адаптивным видам спорта на основе учета идеологической направленности адаптивного спорта и особенностей двигательной деятельности спортсменов с инвалидностью.*

Ключевые слова: *адаптивный спорт, тренер, структура, содержание, профессия.*

Roztorhui Mariia Perederiy, Alina, Tovstonoh Olexandr, Gorlova Larisa. Professional preparedness of a coach in adaptive sports as a factor of efficiency of training of athletes with disability. *Training of athletes with disabilities in various adaptive sports in recent years is an important area of research. However, the effectiveness of the process of training athletes depends not only on training programs, but also on the quality of training of coaches in adaptive sports, which play a key role in the socialization and integration of people with disabilities through the use of sports. The problem of training for the field of adaptive sports is relevant and needs to be addressed urgently. The purpose is to substantiate the structure and content of professional preparedness of coaches in adaptive sports. To solve this goal, we used the following research methods: analogy, analysis, synthesis, abstraction, induction, extrapolation, generalization of practical experience. As a result of the research the structure of professional preparedness of a coach in adaptive sports is substantiated, which includes general-theoretical preparedness, special-theoretical preparedness, professional-pedagogical preparedness and professional-practical preparedness. The content of the components of professional preparedness of a coach in adaptive sports has been supplemented on the basis of taking into account the ideological orientation of adaptive sports and the peculiarities of motor activity of athletes with disabilities. The components of*

professional and pedagogical preparedness and professional and applied preparedness should cover the specifics of the sport, so their content may differ in part in different adaptive sports. The special theoretical basic preparedness of a coach in adaptive sports, in addition to the available scientifically sound content, should include information content on the basics of sports biomechanics, rehabilitation, anti-doping legislation and classification.

Key words: *adaptive sport, coach, structure, content, profession.*

Постановка проблеми. В структурі системи підготовки спортсменів у адаптивному спорті тренер відіграє функцію керівної ланки персоніфікованої підсистеми [2, 13, 14, 15]. Тренер з адаптивних видів спорту відіграє ключову роль у забезпеченні умов для соціалізації спортсменів із інвалідністю на основі демонстрації спортивних результатів та реалізацію власних можливостей в змаганнях. Згідно чинного законодавства підготовка спортсменів із інвалідністю відбувається в державній системі фізичної культури та спорту для осіб із інвалідністю «Інваспорт» тренерами з виду спорту та фахівцями фізкультурно-спортивної реабілітації [4, 7, 9]. Враховуючи, незначну кількість фахівців фізкультурно-спортивної реабілітації, у практиці адаптивного спорту підготовку спортсменів з інвалідністю проводять тренери з адаптивних видів спорту.

Аналіз літературних джерел. Аналіз наявного наукового знання щодо підготовленості тренерів з адаптивних видів спорту свідчить, що більшість теоретичного та експериментального матеріалу з даного питання присвячена особливостям підготовки фахівців з адаптивного фізичного виховання. Науковий пошук дослідників був спрямований на педагогічні та психологічні аспекти підготовки майбутніх фахівців галузі адаптивного фізичного виховання [1, 3, 5, 8], індивідуалізацію професійної підготовки вчителів з адаптивного фізичного виховання [6], характеристику інклюзивної компетентності педагогів з фізичного виховання [16] та інформаційне, нормативно-правове та науково-методичне забезпечення підготовки тренера для роботи з спортсменами із інвалідністю [6, 7]. Враховуючи специфіку спортивного руху, його ідеологічно основу та особливості рухової діяльності спортсменів різних нозологічних груп актуальним залишається питання професійної підготовленості тренерів з адаптивних видів спорту.

Метою даного наукового дослідження є обґрунтування структури та змісту професійної підготовленості тренерів з адаптивних видів спорту.

Для розв'язання поставленої мети нами були використані наступні методи дослідження: аналогія, аналіз, синтез, абстрагування, індукція, екстраполяція, узагальнення практичного досвіду. Дані методи були використані з метою виявлення проблемного поля науково-методичного забезпечення підготовки тренерів в адаптивному спорті, особливостей структури та змісту підготовленості тренерів з адаптивних видів спорту. Для реалізації задекларованих завдань дослідження, розв'язання яких передбачало використання методів теоретичного дослідження було застосовано бази даних SportDiscus, Cyberleninka, PubMed, ProQuest Dissertation & Theses Global, Dissercat, Google Академія, eLibrary.ru, Google Book Search, Ресурси Національної бібліотеки України ім. В. І. Вернадського та каталоги й репозитарії електронних бібліотек.

Протягом дослідження проаналізовано 422 спеціалізованих видання науково-методичної літератури та всесвітньої інформаційної мережі Інтернет, серед яких 109 робіт закордонних авторів.

Виклад основного матеріалу дослідження. У структурі професійної підготовленості тренера з адаптивних видів спорту виділяють загально-теоретичну підготовленість, спеціально-теоретичну підготовленість, професійно-педагогічну підготовленість та професійно-прикладну підготовленість [10, 11, 12].

Аналіз наявного наукового знання свідчить, що зміст загально-теоретичної базової підготовленості та спеціально-теоретичної базової підготовленості детально описаний у працях Пітина М.П. [10, 11, 12]. Компоненти професійно-педагогічної підготовленості та професійно-прикладної підготовленості повинні охоплювати специфіку виду спорту, тому їх зміст може частково відрізнятися у різних видах адаптивного спорту. Спеціальна теоретична базова підготовленості тренера з адаптивних видів спорту окрім наявного науково обґрунтованого змісту повинна передбачати інформаційне наповнення з основ біомеханіки спорту осіб із інвалідністю та взаємозв'язку між тяжкістю патології або захворювання та біомеханіки рухів спортсменів; технічних та інших засобів реабілітації та методики оволодіння навиками самостійного пересування та самообслуговування осіб різних нозологічних груп; психофізіологічних станів спортсменів різних нозологічних груп та методику їхньої корекції; причини, класифікацію та наслідки патологій та захворювань спортсменів із вадами зору і спортсменів із пошкодженнями опорно-рухового апарату та захворювання, з переліку протипоказань до занять різними адаптивними видами спорту; антидопінгове законодавство та його специфіку відповідно до виду спорту та нозологічних особливостей спортсменів [12].

Професійно-педагогічна підготовленість тренера з адаптивних видів спорту реалізується в процесі застосування тренером наявних знань у практичній діяльності [10, 11]. Компоненти професійно-педагогічної підготовленості визначаються специфікою виду спорту, але серед загальних необхідно виділити такі:

– застосування у практичній діяльності знань щодо етичних норм поведінки із спортсменами із інвалідністю та мікросоціумом;

– нормативні документи, що регламентують діяльність тренера в системі регіональних центрів фізичної культури і спорту «Інваспорт»;

– структура керівних органів функціонування адаптивного спорту;

– основи медичної та спортивно-функціональної класифікації у адаптивному спорті та специфіки класифікації у різних адаптивних видах спорту;

– техніка безпеки на занятті та методики страхування і самострахування;

– правила експлуатації спортивного обладнання та спортивної споруди;

– особливості спортивної діяльності у адаптивному спорті;

– методи визначення рівня збережених рухових, функціональних та розумових можливостей спортсменів різних нозологічних груп;

– специфіка змагальної діяльності спортсменів різних нозологічних груп;
– методики підготовки спортсменів різних нозологічних груп у різних видах адаптивного спорту з урахуванням рівня збережених рухових, функціональних та розумових можливостей;
– прийоми корекції стратегічного плану підготовки спортсменів відповідно до необхідності проходження спортсменом профілактичних заходів, реабілітаційних програм та процедури протезування [12].

Значущою складовою підготовленості тренера є професійно-прикладна підготовленість, що проявляється в процесі реалізації інших компонентів підготовленості тренера у навчально-тренувальному процесі. Наявне наукове знання щодо складових професійно-прикладної підготовленості не враховує особливості діяльності тренера з адаптивних видів спорту. Важливою складовою частиною професійно-прикладної підготовленості тренера з адаптивних видів спорту є володіння прийомами допомоги у самообслуговуванні та застосуванні технічних засобів для пересування. Крім того, тренер повинен володіти прийомами самообслуговування та застосуванні технічних засобів для пересування з метою навчання спортсменів з інвалідністю. Тренер також повинен мати навички використання спеціальних засобів та методів навчання техніці виду спорту та пристосування наявного спортивного обладнання відповідно до нозологічних особливостей спортсменів [12].

На особливості перебігу взаємозв'язків між спортсменом, тренером та мікросоціумом у адаптивному спорті має вплив велика кількість чинників, що залежать від перебігу основного та супутніх захворювань. Одними з таких чинників є ступінь тяжкості захворювання або патології спортсмена та наявність супутніх захворювань. Спортсмени з важкими ураженнями та наявними супутніми захворюваннями характеризуються серйозними змінами в психічному стані, що безпосередньо визначає специфіку взаємозв'язків між спортсменом, тренером та мікросоціумом. Вік отримання та характер травми або захворювання спортсмена також має вплив на взаємозв'язки між складовими персоніфікованої системи. Спортсмени з набутими травмами або захворюваннями є більш адаптованими до специфіки середовища та чим більший вік отримання травм, або захворювання, тим більша ймовірність відсутності негативних психічних процесів та вищого рівня соціалізації у спортсменів з інвалідністю. Рівень збережених рухових, розумових та функціональних можливостей спортсменів, що визначає рівень незалежності на побутовому рівні та можливості самостійного пересування є одним із визначальних чинників особливостей взаємозв'язків між спортсменом, тренером та мікросоціумом.

Тренер як керівна ланка системи підготовки спортсменів у адаптивному спорті повинен мати високий рівень взаємодії із спортсменом та мікросоціумом, що дозволяє здійснювати систематичний поточний контроль за станом здоров'я та динамікою фізіологічного стану спортсменів. Тісний взаємозв'язок між ланками персоніфіковано системи в адаптивному спорті є запорукою формування стійкої мотивації до занять, що важливим чинником результативності процесу підготовки.

Висновки

1. Специфіка адаптивного спорту та необхідність врахування їхніх нозологічних особливостей в процесі підготовки висувають суттєві вимоги до професійної підготовленості тренера з адаптивних видів спорту. В результаті дослідження обґрунтовано структуру професійної підготовленості тренера з адаптивних видів спорту, що включає загально-теоретичну підготовленість, спеціально-теоретичну підготовленість, професійно-педагогічну підготовленість та професійно-практичну підготовленість.
2. На основі аналізу науково-методичної літератури та практичного досвіду доповнено змістовне наповнення компонентів професійної підготовленості тренера з адаптивних видів спорту на основі врахування ідеологічної спрямованості адаптивного спорту та особливостей рухової діяльності спортсменів з інвалідністю.

Перспективи подальших досліджень пов'язані з обґрунтуванням методичного забезпечення підготовки тренерів з адаптивних видів спорту.

Література

1.Борисова О. В. Особливості підготовки майбутніх фахівців сфери фізичної культури та спорту для роботи з особами з інвалідністю / О. В. Борисова, І. О. Когут, В. Л. Маринич // Мат. Міжнар. наук.-практ. конф. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2017. – С. 122–124.

2.Брискин Ю. А. Адаптивный спорт / Ю. А. Брискин, С. П. Евсеев, А. В. Передерий. – М.: Сов. спорт, 2010. – 316 с.

3.Імас Є. Особливості змісту професійної підготовки фахівців сфери фізичної культури та спорту щодо роботи з особами з інвалідністю / Є. Імас, О. Борисова, І. Когут // Фіз. виховання, спорт і культура здоров'я у сучасному суспільстві: зб. наук. пр. – Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2016. − № 3 (35). − С. 17–25.

4.Кадровая политика в адаптивном спорте: социально-гуманистический аспект / С. Ф. Матвеев, І. О. Когут, О. В. Борисова, В. Л. Маринич // Мат. XIX Междунар. науч. конгр. «Олимпийский спорт и спорт для всех», 2015. – С. 179–183.

5.Карпюк Р. П. Професійна підготовка майбутніх фахівців з адаптивного фізичного виховання: теорія та методика [монографія] / Р. П. Карпюк. – Луцьк: ВАТ «Волинська обласна друкарня», 2008.

6.Когут І. Сутність підготовки тренера для роботи зі спортсменами з інвалідністю / Ірина Когут, Вікторія Маринич, Катерина Чебанова // Теорія і методика фізичного виховання і спорту. – Київ : Олімпійська література, 2017. − № 3. − С. 20–25.

7.Когут І.О. Соціально-гуманістичні засади розвитку адаптивної фізичної культури в Україні: монографія / І. О. Когут. – Львів: СПОЛОМ, 2015. – 284 с.

8.Матвеев С. Ф. Совершенствование научной деятельности в системе подготовки кадров по специальности «Олимпийский и профессиональный спорт» / С. Ф. Матвеев, О. В. Борисова, И. А. Когут, Т. А. Кропивницкая // Наука в олимп. спорте. – 2010. – № 2. – С. 134–141.

9.Передерий А. В. Практическая составляющая подготовки кадров для инваспорта / А. В. Передерий, Ю. А. Брискин // Sport Olimpic şi sportul pentru toţi : Materialele Congresului Şt. Intern. / col. red.: V. Manolachi, S. Danail // Ch.: USEFS, 2011. – Vol. 2. – P. 103–108.

10. Пітин М. П. Лекція з навчальної дисципліни «Професійна майстерність тренера» / Пітин М. П. // Репозитарій Львівського державного університету фізичної культури. – 2015. – Режим доступу: http://repository.ldufk.edu.ua/

11. Пітин М. Теоретична підготовка в спорті : монографія / Мар'ян Пітин. – Л. : ЛДУФК, 2015. – 372 с.

12. Розторгуй М. Підготовка спортсменів у силових видах адаптивного спорту : монографія / Марія Розторгуй. – Львів : ЛДУФК, 2019. – 332 с.

13. Impact of a sports and rehabilitation program on perception of quality of life in people with visual impairments / Roztorhui M., Perederiy A., Briskin Y. [et al.] // Physiotherapy Quarterly. – 2018. – Vol. 26. – P. 17–22.

14. Enhancement of physical preparedness of athletes with visual impairments by adaptive sports / Mariia Roztorhui, Alina Perederiy, Yuriy Briskin [et al.] // Sportlogia. – 2019. – Vol. 15(1). – P. 25–35.

15. The training system of athletes with disabilities in strength sports / Mariia Roztorhui, Alina Perederiy, Yuriy Briskin [et al.] // Sportlogia. – 2018. – Vol. 14(1). – P. 98–106.

16. Stangvik G. Progressive special education in the neoliberal context // European Journal of Special Needs Education. – 2014. – T. 29, №. 1. – P. 91–104.

References

1. Borysova, O.V., Kohut, I.O. and Marynych, V.L. (2017), "Preparation peculiarities of future experts in physical culture and sport for work with disabled persons", Materials of International Scientific-Practical Conference, 122–124.

2.Briskin,Y.A., Yevseyev, S.P. and Perederiy, A.V. (2010), "Adapted sport". Moscow: Sov. Sport.

3.Imas, I., Borysova, O. and Kohut, I. (2016), "Peculiarities of the content of professional preparation of physical culture and sport experts for work with disabled persons". Physical education, sport and culture of health in modern society. Vol. 3, no 35, 17–25.

4.Matveyev, S.F., Kohut, I.O., Borysova, O.V. and Marynych, V.L. (2015), "Personnel policy in adapted sport: socio-humanistic aspect". Materials of the XIX International Congress «Olympic Sport and Sport for All», 179–183.

5.Karpiuk, R.P. (2008), "Professional preparation of future adapted physical education experts: theory and methods". Lutsk: VAT «Volynska oblasna drukarnia».

6.Kohut I., Marynych, V. and Chebanova K. (2017),The essence of coach training to work with athletes with disabilities. Theory and methods of physical education and sports. Vol. 3, 20–25.

7. Kohut, I. O. (2015), "Socio-humanistic bases of adapted physical culture in Ukraine". Lviv: SPOLOM.

8. Matveyev, S.F., Borysova, O.V., Kogut, I.A. and Kropivnitskaya, T.A. (2010), "Improving scientific activity in the system of personnel training in specialty «Olympic and professional sport» ". Nauka v olimpiyskom sporte. Vol. 2, 134–141.

9. Perederiy, A.V. and Briskin, Y.A. (2011), "Practical constituent for personnel preparation for adapted sport". Sport Olimpic şi sportul pentru toţi : Materialele Congresului Şt. Intern. Vol. 2, 103–108.

10. Pitin, M.P. (2015), "Lecture on the subject "Professional skills of the coach". Retrieved from http://repository.ldufk.edu.ua/.

11. Pitin, M.P. (2015), Theoretical training in sports: a monograph. Lviv: LDUFK.

12. Roztorhui, M.(2019), Preparation of athletes in power adaptive sports. Lviv : LDUFK.

13. Roztorhui, M., Perederiy, A., Briskin, Y. Tovstonoh, O., Khimenes, K. and Melnyk V. (2018), Impact of a sports and rehabilitation program on perception of quality of life in people with visual impairments. Physiotherapy Quarterly. Vol. 26, 17–22.

14. Roztorhui, M., Perederiy, A., Briskin, Y., Khimenes, K. and Tovstonoh, O. (2019), Enhancement of physical preparedness of athletes with visual impairments by adaptive sports. Sportlogia, 15 (1), 25–35.

15. Roztorhui, M., Perederiy, A., Briskin, Y. and Tovstonoh, O. (2018). The training system of athletes with disabilities in strength sports. Sportlogia, 14 (1), 98–106.

16. Stangvik, G. (2014), Progressive special education in the neoliberal context. European Journal of Special Needs Education. Vol. 2, no 1, 91–104.

DOI 10.31392/NPU-nc.series 15.2021.2(130).24
УДК 796.011.3:373.62.

Саламаха О.Є.
Національний технічний університет України
Київський політехнічний інститут імені Сікорського І.І.

ШЛЯХИ ЗАЛУЧЕННЯ ПАСИВНИХ СТУДЕНТІВ ДО АКТИВНИХ ЗАНЯТЬ ФІЗИЧНОЮ КУЛЬТУРОЮ

Вивчення пасивного відношення особистості до фізичної культури показує, що домінуючим в її мотиваційній сфері є прагнення обійти учбово – тренувальний процес занять фізичними вправами, пояснюючи це різними причинами, обумовленими, як правило, недосконалістю соціально – психологічних відношень особистості, а також незнанням важливішої ролі рухової активності для здоров'я.

Відсутність у студентів готовності до рухової діяльності проявляється в різних формах: мотивована відмова від виконання завдань з посиланням на біль, втомленість; байдуже виконання рухових завдань (часткове, неповне); відсутність значимих інтересів та прагнень в колективних діях (естафети та ігри); переважання егоїстичних та індивідуалістичних мотивів поведінки. Щоб подолати ці негативні прояви, педагог повинен знати причини їх виникнення.

Під час вивчення причин виникнення пасивного відношення до рухової активності відокремлюються такі три групи студентів: - які на словах позитивно відносяться до фізичних вправ; - які проявляють байдужість до рухової